

prejela, britanski umetnik Green Alan za svoje črtno strukturalno bogate kompozicije in japonski grafik Shoichi Ida za svoje dokaj nenavadne, z obeh strani tiskane, in tudi z lesorezom in sito-

tiskom kombinirane barvne litografije, na ročno izdelanem grafičnem papirju, ki že sam po sebi manifestira pravo bogastvo strukturalnih draži.

FRANC ZALAR

»KONDORJEV« LET

Književnost

Že ob jubileju Kondorjeve knjižnice je bilo izrečeno nekaj bistvenih zapazanj in predvsem priznanj, vendar pa so na mestu kritični prebliski, ki ob uveljavljenem delu nikakor nočejo kakor koli zmanjšati dosežene stopnje te zbirke, pač pa le opozoriti na tisto, kar je bilo ponavadi zamolčano. Knjižnica Kondor (MK) zagotovo spada med zbirke, ki uživa ugled ustaljene edicije, širokega spektra v ponujenem izboru in ponavadi s premišljeno spremno besedo, opombami in slikovnimi dopolnitvami. Kljub dolgoletni navzočnosti in včasih kar izjemnim naslovom pa zbirka kritičsko ne naleti na tak odmev, kot bi ga dejansko zaslužila zaradi potrebe po širokem kritičkem informiranju, zaradi šolske naravnosti zbirke in ne nazadnje zaradi potrebe po objektivnem presojanju celote v okviru posameznih avtorjev in naslovov, kot tudi zavoljo programa. Posamezni kritičski odzivi na posamezna dela so pač dobrodošli, ne morejo pa nadomestiti sistematičnega spremljanja Kondorjevih zvezkov, kot bi bilo to potrebno. Tudi pričujoči zapis ne namerava vključiti celotnega gradiva zadnjih nekaj let, kar bi bilo za širši bralski krog verjetno utrujajoče, vendar pa se da opreti na značilne primere, ki dajejo zven Kondorjevi zbirki v takem ali drugačnem pomenu.

Knjižnica Kondor po vsej zasnovanosti in usmerjenosti še vedno ostaja tisto berilo, ki je predvsem namenjeno srednješolski mladini, vendar pa ne le njej. Umestno je, da naglasim, kako me zanima prav »šolska perspektiva«

na to zbirko, pri tem pa mislim na široko zaledje uporabnikov od učiteljev do učencev. Kako razumeti — »ne le nje«? Menim, da od svoje zasnove in zgodnjih let pa do kasnejše ponudbe knjižnica Kondor ni izgubila primarne vloge: posredovati domača in tuja dela s področja pesništva, pripovedništva in dramatike, pa esejistike, kar je širše s skladno in bistveno dopolnjujoče pri šolskem delu, kar je tako rekoč nepogrešljiva sestavina bralne kulture skozi šolsko prizmo. Pa ne le to. Če je rečeno, da je lahko Kondorjeva knjižnica zanimiva, namenjena tudi drugim bralcem, ne smemo videti v tem le komercialni proizvod, ampak dejstvo, da lahko bralci v takem spektru najdejo dosti privlačnega, branja vrednega. Bržčas ne gre za dvotirnost pri programiranju, namreč to je za šolsko mladino, to za »druge« bralce, kajti tak aspekt bi (ne) hote naredil zarezo v namembnosti in specifičnosti Kondorja. Menim, da že osnovna konstanta vsakega zvezka Kondorja govori o specifični namernosti in namembnosti: prezentaciji avtorjevega dela sledi spremna beseda o literarnem delu, življenju in delu avtorja, opombe. Toda vse to je vendarle načrtovano kot spremno branje in hkrati študijsko gradivo za (pretežno) srednješolsko mladino, pri tem pa naj bi bila upoštevana raven njegove dojemljivosti, osnovna izobrazba in izobrazbena stopnja ter še marsikaj.

Začnimo pri izboru naslovov oziroma avtorjev. V razponu zadnjih let smo pretežno dobili dela, ki so bila nujno potrebna za take namene, kot jih Kondor v jedru ima. Za primere: I. Cankar:

Kurent, B. Vodušek: *Pesmi, Kajuh*; Markacije, D. Smole: *Antigona*, P. P. Njogoš: *Gorski venec* (novi prevod), Srbski modernisti, antologija *Osla jahaš*, *osla iščeš*, Brechtovi drami, *Pirandello Pasja zvestoba*, *Petrarca Stihi*, antologija *Noč bliskov*, antologija *Glasovi časa*, pa seveda še vrsta primerov. Ob takih in podobnih odlično izbranih primerih pa se, sicer redkeje, pojavljajo dela, ki kar ne bodo našla odmevnosti pri srednješolski mladini ali le izjemoma. Namreč vsaj šolsko uporabnih ne. Nekaj primerov: pri Alfredu de Mussetu iščemo v prvi vrsti pesnika, šele precej za tem in le specializirano dramatika; toda z dramatiko se tudi francoski dijak ne ukvarja, intenzivno pa z izborom iz zbirke *Noči*, I. Slamnig v pregledu svetovne književnosti navaja poezijo in primere komedij, vendar brez naglašanj¹; E. Laaths se osredotoča na pesniški del Mussetovega ustvarjanja, zgolj omenja komedije, imenovane *Proverbes*²; pri obravnavi evropske romantike ima lahko Musset pesnik vidno mesto, pri čitvih, referatih ipd. bi bil pesniški del dobrodošel. Prevod Lorenzaccia in vsega, kar ga spremlja, je dobrodošel, vendar bi sodil kam drugam kot v Kondorja. Enaka dobrodošlica, a z usmeritvijo k drugačni zbirki velja za Obrat vijaka Henryja Jamesa, pa za antologijo *Rumena vrtnica*, za *Gvatemalske legende Asturiasa*, antologija *Mavrična ptica* pa še katera. Znova, dobrodošlica vsaki od teh in drugih knjig, zlasti, kadar gre za dober prevod, vendar je vprašanje, ali res mora v Kondorju iziti tisto, kar bi ob praksi šolskega utripa ne moglo zaživeti kot sestavina literarnega programa. Da ne bo pomot: prenekateri šolnik skuša širiti obzorje spoznavanja domače in tuje literature

prek okvirov, priporoča branja večjega razpona, navaja te in druge naslove, še druge zbirke!

Toda upoštevati je treba neizprosne časovne možnosti, ki jih ima tako učitelj kot učenec. Pa seveda izčrtani učni program, stari in novi in možnosti za skupno ali individualno branje, ki ga je včasih moč potegniti prek beril. Ta praktični vidik je vseskozi izostal tudi pri kritiki, ki je občasno, pri posameznih avtorjih spregovorila svoje. Drugače povedano — za tovrstno rabo so v Kondorju močno potrebni neposrednejši naslovi, dasi je Kondor že bogato izpopolnil »železni repertoar«. Dokler pa taki naslovi še manjkajo, zbujaajo dela, ki ne morejo biti vključena neposredno v skupinsko dinamiko učnovzgojnega procesa, le pomisel na »prosto, poljudno branje« ali pa celo zbujaajo nevoljo. Vmes je tudi očitna odsotnost tega, kar vsaj obrisno prinašajo učni načrti, berila ipd., ker bi sicer bili s povojnimi književniki bolje založeni. Morda za ilustracijo: Prešerna, Cankarja, nasploh moderno, smo dobili v hvalevrednem izboru. Pri Levstiku se zatakne: Popotovanje od Litije do Čateža in *Napake slovenskega pisanja* pač tudi z vidika historičnega pojava spadata skupaj, ne bilo bi pa odveč, ko bi vsaj nekaj pesniških primerov ponazorili še to stran njegovega dela, čeprav res ilustrativno. Pri ponatisu Kersnika bi kazalo vsaj skromno upoštevati njegove pesmi v prozi, gotovo prezrt delež, ki tudi pri literarni zgodovini ni našel dovolj razumevanja, naj gre za svež časovni pojav v pesniški zvrsti, naj gre za estetsko plat. Generacija med dvema vojnama, zlasti pesniška, bi zaslužila večjo, skrbno premišljeno individualno predstavitev. Pri povojni književnosti je med pesniki v ospredju le I. Minatti. Paradoks je, da dobimo Antologijo konkretne in vizualne poezije, v Kondorju pa nimamo antologijskega izbora slovenskih pesnikov

¹ I. Slamnig *Svjetska književnost zapadnog kruga*. Zagreb, 1973.

² E. Laaths *Geschichte der Weltliteratur*, München—Zürich, 1953.

med 1945. in 1980. letom, če vzamemo zaokroženo letnico. Posebno, individualno predstavitev pričakujemo pri Danetu Zajcu, Gregorju Strniši, Jožetu Udoviču, Edvardu Kocbeku, če naštejemo le nekaj pesniških imen. Ali je Smoletova Antigona znanilka, da bomo dobili tudi Primoža Kozaka, Petra Božiča, Draga Jančarja? In v prozi — poleg nekaterih že omenjenih imen — Lojzeta Kovačiča, pa Zidarjevo kratko zgodbo Sveti Pavel, Marjana Rožanca, Vladimira Kavčiča, pa seveda še druge?

Vredno je pohvale, da je pri Kondorju izšel nov prevod Njegoševega Gorskega venca (Andrej Arko). Bo isto obveljalo za Mažuraniča? Med prevodi s hrvaško-srbskega jezikovnega področja že lep čas pogrešamo A. G. Matoša, Tina Ujevića, pa še koga, ki bi ga kazalo predstaviti, kot se je to zgodilo s Srbskimi modernisti. B. Nušić kot komediograf je še vedno iskan pisatelj, ki ima mesto v Kondorju. Povsem nejasno je, kako da doslej ni bil natisnjen Ivo Andrić z izborom pesmi, s težiščem na noveli, morda z esejem. Gotovo bi bil Selimović najbolje predstavljen z Dervišem in smrtjo, toda po istem načelu, kot pri Dostojevskem, L. N. Tolstoju zaradi obsega niso predstavljena integralna dela oziroma eno od njih, bi kazalo natisniti vsaj Meglo in mesečino. Odlomki iz daljšega dela nikoli ne obrodijo uspeha, saj praksa kaže, da v takem primeru bralec raje seže po integralnem delu. Kot dvojno zmoto te vrste kaže omeniti Kondorjevega Uliksesa: odlomek iz romana ni najbolj prikladen, zato odlomek terja široka dopolnila, razlage, istega umetnika bi se dalo uspešno predstaviti s kratko prozo Dublinci, kar bi bralec spoznal kot celotno delo. Kar zadeva antologije, kaže vseeno ponoviti. Poleg nekaterih zelo uspešnih izborov naletimo na več takih, ki nimajo »šolskega« stičišča, zgolj za uspešen primer bodi navedena

slovenska novela petdesetih let, pa izbor iz moderne ruske poezije, posebej proze, domače ekspresionistične dramatike, nekatere »neefektne« antologije pa smo že imenovali. Drži, da v primerjavi s hrvaško založniško prakso nasploh antologije na Slovenskem ne uživajo tolikšne priljubljenosti in odzivnosti, kot bi zaslužile. Ko je nekoč prišel klic, da je potrebno v Kondorju zagotoviti antologije, je bilo več kot jasno, da so bili pri tem mišljeni ne »tutti frutti« naključne ponudbe, pač pa preiščeni izbori narodnih ali mednarodnih del, ki so nepogrešljiva sestavina literarnega spoznavanja v širših ali ožjih mejnicah obravnavanih tokov literature. Kot neizpolnjeno zamisel še vedno pričakujemo antologijo evropske pesniške romantike, pa kratke proze, antologijo simbolizma, antologijo nemškega ali evropskega ekspresionizma, od domačih del antologijo slovenske novele šestdesetih in sedemdesetih let, pa še katero. Med individualnimi naslovi še vedno nimamo izbora pesmi in kratke proze E. A. Poea. Primer Maeterlinckove drame je lahko temelj za obravnavo simbolističnega gledališča. Ob vsej pohvali, da smo dobili prevod Gvatemalskih legend Asturiasa, pa se izkaže, da je to delo pretežko za stopnjo dojemljivosti, a ne nazadnje, da tudi v pisateljevem opusu pomenijo nekaj povsem posebnega; zato bi kazalo predstaviti Asturiasa s čim drugim. Antologija južnoameriške pesmi pa kratke proze verjetno ne bi bila v celoti »uporabna« za šolsko delo le z nekaj imeni, vendar jo pogrešamo, čeprav zunaj Kondorja. Razpravljati se da, ali je antologija »Mlade Poljske« potreba ali ne. Ali je pretvegano izdati Preverta, Becketta, K. Čapka, Majakovskega, Dürrenmatta, Wolkerja, novelističnega Musila? Pa še: ali ne kaže, da bi dobili prevod Menandrove komedije?

Spremnne besede in opombe pri posameznih zvezkih Kondorjeve knji-

žnice so stalna in nepogrešljiva sestavina. Že pri izboru avtorjev in naslovov del je jasno, da se je potrebno ob vseh možnostih, ki jih ima obseg Kondorjeve knjige, ravnati po dojemljivosti in starostni stopnji šolske mladine. Enako velja to za urednikovo spremno besedo z opombami pri posamezni knjigi. Gre torej za načelo, naj bo predstavitev avtorja in literarnega dela nezapletena, dojemljiva, jasna, brez pretiranih ekskurzov v hermetični svet. Taka besedila lahko uspešno nastanejo le ob upoštevanju perceptivne zmogljivosti, osnovne izobrazbe in izobrazbene stopnje mladega bralca. Čeprav v glavnem tu ni problemov, pa so nekatera besedila ob vsej strokovnosti vendarle »oddaljena« od mladega bralca. Ponekod je čutili odsotnost poznavanja adresanta. S tem nikakor ni rečeno, da naj pišejo spremna besedila zgolj ljudje, ki imajo stik s šolo, saj je npr. Vasja Predan za Smoletovo Antigono napisal tekočo in vabljivo študijo v razumljivi razvidnosti, ob vsem strokovnem poznavanju snovi, podobno bi lahko dejali za študijo A. Skaze o Dostojevskem — umetniku, o M. Kmeclu pri Sodobni slovenski literaturi na zamejskem Koroškem, za B. Kreftovo predelano študijo pri Shakespearovem Hamletu, posebej velja opozoriti na spremno besedo Vere Jager-Remic pri Cankarjevem Kurentu, seveda so tu še mnogi drugi. Pri opombah bi moralo obveljati načelo, da bralec zares najde vse tisto v razlagah opomb, česar ne razume, kar je vsebinsko pomembno, vse od tujih besed in citatov, do oseb, krajev ipd. Nesimpatično izzveni, da imajo Slovenske ljudske pesmi (45. zvezek) v drugi izdaji naslov Mlada Breda (177. zvezek), ko je isti urednik sicer različno, a v jedru vendarle v glavnem istosmerno uredil ljudske pesmi, pri obeh izdajah sodeluje s sorodno, istopodročno, a vseeno različno spremno besedo. Kadar gre v bistvu za pona-

tis, ne glede na dopolnitve, popravke, drugače ubrano spremno besedo, kaže kot pri Shakespearovem Hamletu obdržati naslov, čeprav je ponavadi jasno, da druga izdaja prinaša večje ali pa raje manjše, dopolnitve, navedbe ipd.

Metodologija spremnih besed je vprašanje zase, terjala bi posebno obravnavo. Vendar lahko zgledni primer pri Cankarjevem Kurentu ilustrira tisto, kar je bilo nekoč pri Cvetju iz domačih in tujih logov železno pravilo. S sodobnimi pogledi se da metodološko marsikaj uravnati tako, da pisec doseže maksimalno sporočilno vrednost v okviru možnega obsega Kondorja in da s tem tudi odjemalec dobi maksimalno razlago in dojemljivostno zmogljivost literarnega dela. Način, kako je spisana spremna beseda, je prepuščena posameznim avtorjem, zato zasledimo tudi osebno memoarne prebliske, obravnavo dela, kot da je zunaj časa in prostora, vendar so taki primeri na srečo osamljeni. K metodologiji obravnavanja dobre, avtorja, literarnega dela, in zlasti tega, se da razmisliti, ali so potrebna ob koncu posebna metodološka vprašanja ali ne. Nekoč je bila izrečena taka misel, ki morda ne zveni najbolj simpatično, zato pa vidno didaktično. Taka in drugačna vprašanja so se izoblikovala pri mnogih praktikih.

Knjižnica Kondor še zdaleč ni izčrpala možnosti pri natisih novih imen. Ponatisi razprodanih del so nujno potrebni. Vsekakor je ta knjižna zbirka opazno navzoča na knjižnem trgu. Dejstvo ostaja, da je glavni odjemalec srednješolec, vendar pa najdemo posamezne zvezke, po katerih segajo visokošolci. Skupni imenovalec ne toliko glede posameznega naslova kot glede študijske spremne besede in njene zahtevnosti, nikakor ne more biti isti. Razmislek o Kondorjevi knjižnici zadnjih let pove, da je ob nespornih uspehih Kondorja vmes tudi kaj stran-

skega — stranskega zgolj z vidika osnovne namembnosti in potrebe — da pa je še dovolj neizpolnjenih možnosti. Če se bo kdaj potrebno povrniti k metodološkimi prijemom pri obravnavanju literarnih tekstov, pa je za zdaj vseeno prednostnega pomena, da spregledamo najprej programski izbor in možnosti in da ostane Kondor v osredju namena in pomena, ki ga lahko ima kot specializirana knjižna zbirka.

SLOVENSKO SLOVSTVO V FILMU

Kot 91. zvezek Knjižnice Mestnega gledališča ljubljanskega je v poletnem času izšlo Slovensko slovstvo v filmu. Stanku Šimencu to ni prva knjiga, ki se navezuje na film, prav tako ne prva, ki se osredotoča na povezovanje domačega leposlovja s filmsko umetnostjo. Zagotovo pa je Šimenčeva noviteta najkompletnejša bera v razmerju med literarno predlogo in filmsko realizacijo v okviru slovenskega umetniškega dejanja. Uvodoma je avtor postregel z najbolj splošnimi ugotovitvami o slovenskem filmu, navajajoč tudi, da ta še nima enakovrednega položaja v krogu domačih umetnosti. Navedel je predhodnike oziroma tiste poglavne vire — ne vseh — ki so pokazali take ali drugačne raziskovalne ambicije, naj gre za posamezna področja filma ali pa za osebnosti. S. Šimenc je storil prav, da se je odločil pregledno zarisati o filmu od informacij do prvih poskusov in poznejših globljih zasnov, seveda je vsaj mimogrede in z mero upošteval tudi fotografijo. Čeprav ni v okviru zamisli knjige, pa ne bi bil odveč pregleden historiat kinematografije in filma domačega izvora na Slovenskem. S. Šimenc se je v skladu z zamisljivo odločil za tiste povojne filme, ki temeljijo na leposlovnih predlogah. Od 83 filmov, kolikor jih je posnetih v slovenski produkciji od 1948. do 1982.,

jih je 35 zasnovanih na leposlovnih predlogah, od tega pa je 18 filmov, ki so nastali po knjižnih delih, natisnjenih do 1941, medtem ko je 17 del nastalo po knjigah, ki so izšle od 1945. dalje. Vsi filmi so nastali po romanih, povestih, novelah, le Zarota je nastala po dramskem besedilu Primoža Kozaka. Pri režiji filma se je zvrstilo 17 režiserjev, največ, tj. 7 jih je posnel France Štiglic.

S. Šimenc ugotavlja: »Slovenski film je torej dal svoji nacionalni kulturi še malo tistega, kar označujemo kot trajno vrednost. Po temeljitem kritičnem pretresu, ki ga še nihče ni upal opraviti, bi najbrž veliko lažje sestavili antologijo sekvenc, kot pa izbrali nekaj celovečernih filmov neposrednih umetniških kvalitete.« (Str. 22.) Avtor je dovolj jasno povedal, da kritika — ne le tista, ki sprotno spremlja film — ni doslej opravila izdelanega, kritično izostrenega pregleda nad slovenskim filmom toliko, da bi to dejansko objektivizirano izražalo tako estetske dosežke kot pomanjkljivosti. Historiat o estetiki slovenskega celovečernega filma je še zadeva študioznega dela in, upajmo, bližnje prihodnosti. Pri tem se ne da zatajiti, da pri takem spoznanju avtor ni imel vselej zanesljive opore pri virih, po katerih pa se je hotel ravnati, ko je želel objektivno vključiti časovne odmeve na filme. Zares pa je škoda, da sam ni dosledno dopolnil tisto, kar je pri kritiki pogrešal, saj pozna kritični instrumentarij in je že zanesljivo potrdil estetski čut.

Očitno je pri S. Šimenčevi noviteti prevladalo mišljenje o osi literatura—film, čeprav je jasno, da je avtor vendarle dosegel več. Če zelo poenostavimo, je v osišču razglabljanj res leposlovna predloga v svoji najbolj osnovni sporočilni specifikki, pa zatem filmska realizacija s svojimi filmskimi izrazili. Šimencu je pomembna tudi dokumentacija, podatki, ki spremljajo